

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Inzenden scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de gecommitteerde toekomen.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke gecommiteerde aanwijzen. De beoordeling van de derde gecommiteerde komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.
- NB1 Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.
- NB2 Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.
Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten.
Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht.
Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een onvolkomenheid bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk nadat de onvolkomenheid is vastgesteld via Examenblad.nl verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

NB

Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.

Een onvolkomenheid kan ook op een tijdstip geconstateerd worden dat een aanvulling op het correctievoorschrift te laat zou komen.

In dat geval houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen kunnen maximaal 42 scorepunten worden behaald.

Voor dit examen zijn geen vakspecifieke regels vastgesteld

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 1 Bloed, zweet en luxeproblemen

1 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argumentatie of de uitleg van het inkomensverschil tussen Benjamin en de arbeiders gerechtvaardigd is aan de hand van de Romeinse definitie van rechtvaardigheid: ieder krijgt het zijne 1
- een argumentatie of de uitleg van het inkomensverschil tussen Benjamin en de arbeiders gerechtvaardigd is aan de hand van de categorieën verdienste en verdeling: niet elke inspanning hoeft tot hetzelfde resultaat te leiden 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Ik vind de uitleg van de baas over het inkomensverschil tussen Benjamin en de arbeiders gerechtvaardigd. De Romeinse definitie van rechtvaardigheid zegt dat ieder het zijne moet krijgen. Hoewel het werk dat Benjamin en de arbeiders verrichten beide ongeschoold is, vind ik het verschil in salaris te rechtvaardigen. Volgens de baas is er in Bangladesh minder kennis. Dus hoewel Benjamin en een kledingarbeider beiden ongeschoold werk doen, heeft een kledingarbeider kennelijk nog minder kennis dan Benjamin. Iemand met minder kennis hoort ook minder te verdienen dan iemand met meer kennis 1
- De categorieën verdienste en verdeling houden in dat ieder krijgt wat het zijne is, maar dit betekent niet automatisch dat iedereen voor dezelfde inspanning (verdienste) ook hetzelfde moet verdienen (verdeling). Zoals hierboven uitgelegd is het leven in Nederland duurder dan in Bangladesh. Het zou onrechtvaardig zijn als Benjamin evenveel zou verdienen als de arbeiders in Bangladesh, omdat hij dan niet rond zou kunnen komen. Omgekeerd zou het onrechtvaardig zijn dat de ongeschoolde arbeiders hetzelfde zouden verdienen als Benjamin. Dan krijgen zij omgerekend naar de lokale omstandigheden veel beter betaald 1

of

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- Ik vind de uitleg van de baas over het inkomensverschil tussen Benjamin en de arbeiders niet gerechtvaardigd. De Romeinse definitie van rechtvaardigheid zegt dat ieder het zijne moet krijgen. Zowel Benjamin als de arbeiders verrichten ongeschoolde arbeid, terwijl Benjamin daar veel meer voor krijgt. De baas zegt dat Bangladesh een onderontwikkeld land is. Maar dat kan nog niet rechtvaardigen dat de arbeiders harder moeten werken dan Benjamin en toch nog steeds rond het bestaansminimum betaald krijgen, terwijl Benjamin een veel luxer leven kan leiden 1
- De categorieën van verdienste en verdeling houden in dat ieder krijgt wat het zijne is, maar dit betekent niet automatisch dat iedereen voor dezelfde inspanning (verdienste) ook hetzelfde moet verdienen (verdeling). Op basis van de Romeinse definitie is helemaal niet duidelijk waarom Benjamin veel meer verdient dan de arbeiders. Hij levert dezelfde inspanning maar verdient vele malen meer dan de arbeiders. De Romeinse definitie van rechtvaardigheid geeft dus niet duidelijk aan hoe je moet vaststellen wat voor ieder het zijne is 1

Opmerking

Aan een uitleg van de Romeinse definitie van rechtvaardigheid en de categorieën verdienste en verdeling kunnen alleen scorepunten worden toegekend als deze op de juiste wijze zijn opgenomen in een argument met betrekking tot de uitleg van de baas.

2 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van het verband tussen geluk en deugd in Aristoteles' deugdethiek: door het handelen volgens de deugd vorm je je karakter en geluk is het gevolg van een goed gevormd karakter 1
- een weergave van het verschil tussen Daphnes opvatting dat geluk ligt in het beste uit jezelf halen en de opvatting van Annejet dat geluk ligt in het bereiken van een gesteld doel 1
- een argumentatie dat Aristoteles het eens zou zijn met Daphnes opvatting over Manna's geluk: Manna kan geluk vinden als ze haar karakter op een goede manier vormt 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Een deugd is volgens Aristoteles een houding waardoor je in elke situatie het juiste midden vindt tussen te veel en te weinig. Alleen door oefening en herhaling ontwikkel je deugden en vorm je je karakter. Geluk is voor Aristoteles het gevolg van een goed gevormd karakter. Door in een situatie het juiste te doen, ben je 'in vorm' en zul je volgens Aristoteles op zo'n moment geluk ervaren 1
- Volgens Daphne kan Manna ook in een beperkte en armoedige situatie gelukkig zijn. Het gaat er volgens haar om dat Manna ernaar streeft verder te komen in het leven. Ook al is de kans dat zij later dokter wordt heel klein, Manna heeft wel geleerd hoe ze met moeilijke situaties moet omgaan en het beste uit zichzelf kan halen. Annejet daarentegen gaat ervan uit dat Manna alleen gelukkig wordt als ze haar doel ook daadwerkelijk haalt. Annejet gaat er blijkbaar van uit dat je gelukkig wordt door een doel te halen en dat geluk niet het gevolg is van de vorming van je karakter 1
- De opvatting van Daphne over het geluk van Manna sluit het beste aan bij Aristoteles' opvatting van geluk. Volgens Aristoteles ligt geluk in het oefenen en vormen van je karakter in concrete situaties. Dit sluit aan bij Daphnes opvatting dat Manna's droom haar kracht geeft om met haar moeilijke omstandigheden om te gaan en een drijfveer vormt om te werken in de fabriek 1

3 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van het verschil tussen inwendige capabilities en gecombineerde capabilities: inwendige capabilities betreffen iemands vaardigheden/persoonskenmerken zoals gevormd tijdens opvoeding/ervaring, terwijl gecombineerde capabilities de kansen van een persoon betreffen om (binnen een sociale en economische situatie) capabilities te verwezenlijken 1
- een uitleg met tekst 1 dat het verschil tussen Lotte en het meisje een verschil is in inwendige capabilities: Lotte heeft meer vaardigheden meegekregen van huis uit dan het meisje 1
- een uitleg met tekst 2 dat het verschil tussen Lotte en het meisje een verschil is in gecombineerde capabilities: het meisje heeft geen kans haar mogelijkheden te verwezenlijken en Lotte wel 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Martha Nussbaum bedoelt met capabilities de mogelijkheden die iemand heeft om zijn leven te leiden zoals hij dat zou willen. Zij maakt daarbij onderscheid tussen inwendige en gecombineerde capabilities. Inwendige capabilities zijn de kenmerken van een persoon die zijn ontstaan in interactie met de omgeving zoals bijvoorbeeld tijdens je opvoeding of door ervaring. Maar om die capabilities te kunnen benutten moet er ook een juiste sociale en economische situatie zijn waarbinnen dat kan. Dit noemt Nussbaum de gecombineerde capabilities 1
- Uit tekst 1 blijkt dat Lotte vanuit haar omgeving alle kansen krijgt om zich te ontplooien. Zij wordt door haar ouders gestimuleerd en zij heeft de kans om na haar studie mee te doen aan een televisieprogramma om meer over de wereld en zichzelf te leren. Lotte is door deze positieve stimulans zelfstandig geworden en gericht op haar eigen ontwikkeling. Het meisje heeft echter niemand die haar op die manier stimuleert. Hier verschillen Lotte en het meisje dus in hun inwendige capabilities, de manier waarop je gevormd wordt door je opvoeding 1
- Uit tekst 2 blijkt dat de Ethiopische overheid niets doet om het meisje te helpen. Ongeacht de mogelijkheden die zij zelf heeft door haar opvoeding en karakter, krijgt zij niet de kans zichzelf te ontwikkelen. De overheid doet niets om haar van onderdak of voedsel te voorzien, laat staan dat zij naar school zou kunnen om haar talenten te ontplooien. Lotte krijgt wel de kans om een studie te doen en mee te doen aan een televisieprogramma. Dit is een duidelijk voorbeeld van een verschil in gecombineerde capabilities, de mogelijkheden die een samenleving biedt om jezelf te ontplooien 1

4 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat Rawls meer belang hecht aan de basisstructuur van een samenleving dan aan afzonderlijke handelingen, omdat de effecten van de basisstructuur veel ingrijpender zijn dan die van afzonderlijke handelingen / omdat alleen via de basisstructuur de ongelijkheid in de startpositie kan worden gelijkgetrokken 1
- een uitleg van het standpunt van Rawls met tekst 2: het meisje heeft geen toekomst vanwege de gebrekkige basisstructuur van de samenleving waarin ze opgroeit 1
- een uitleg van het standpunt van Rawls met de manier waarop Lotte het meisje helpt: met wat geld en een paar spullen heeft het meisje nog steeds geen toekomst omdat deze handeling niet ingrijpend genoeg is / omdat de ongelijke startpositie niet wordt gelijkgetrokken 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Onder de basisstructuur van een samenleving verstaat Rawls de manier waarop de belangrijkste sociale instituties in een samenleving de rechten en plichten verdelen, bijvoorbeeld over de vraag wie er onderwijs krijgt. Volgens Rawls heeft deze inrichting van de samenleving een ingrijpende invloed op een rechtvaardige verdeling in die samenleving. Door een rechtvaardige basisstructuur hebben mensen een gelijke startpositie en dat heeft veel meer invloed dan individuele rechtvaardige daden die onrechtvaardigheid proberen te compenseren 1
- Dat zie je duidelijk terug in tekst 2. De Ethiopische overheid doet niets voor het meisje. Ze wordt aan haar lot overgelaten. Hierdoor is ze alleen maar bezig met overleven. Ze kan ook niet naar school waardoor haar kansen op een redelijke baan minimaal zijn: “Er is ook geen toekomst meer voor dit meisje.” Uit tekst 2 blijkt dus dat armen zoals het meisje een onmogelijke startpositie hebben als de basisstructuur van een samenleving niet op orde is 1
- Dat afzonderlijke handelingen minder effect hebben, zie je aan de manier waarop het meisje door Lotte geholpen wordt. Het is goedbedoeld en heel behulpzaam wat Lotte doet, maar haar handeling heeft waarschijnlijk alleen op de korte termijn effect. Zodra het geld op is of de schoenen versleten, is de positie van het meisje weer even slecht als eerst 1

5 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat Daphne haar kritiek op Benjamin met de ethiek van Singer kan onderbouwen: dat Benjamin eerst aan zichzelf denkt ontslaat hem niet van de morele plicht tot hulp 1
- een weergave van Murphy’s kritiek op Singers opofferingsprincipe: volgens Murphy overvraagt Singer ons, omdat wereldarmoede alleen door de gemeenschap kan worden opgelost en je als individu niet verantwoordelijk bent als anderen niets doen 1
- een argumentatie dat Benjamin niet met de opvatting van Murphy kan rechtvaardigen dat hij geen fairtradekoffie koopt: Benjamin doet helemaal niets, terwijl we volgens Murphy wel een billijk aandeel moeten leveren aan de oplossing van ongelijkheid 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Benjamins argumenten zijn volgens Singer een typisch voorbeeld van psychologische argumenten om onder je morele plicht uit te komen. Benjamin zegt dat hij er ook niets aan kan doen dat hij in een rijk land woont en dat hij in de eerste plaats aan zichzelf denkt. Hij zegt hiermee dus dat de afstand tussen hem en de koffieplukkers te groot is en dat hij de problemen van de koffieplukkers ook niet veroorzaakt heeft. Volgens Singer is het begrijpelijk dat iemand zich niet verantwoordelijk voelt door afstand en geen duidelijke een-op-een-relatie. Maar dat ontslaat je nog niet van de morele plicht om die problemen op te lossen 1
- De kritiek van Murphy op Singers opofferingsprincipe is dat Singer ons overvraagt. Singer wil dat wij zo veel van ons inkomen opofferen tot het punt dat wij net zoveel lijden als de armen. Het probleem van wereldarmoede is zo groot, dat de oplossing moet komen uit de gemeenschap (rijke landen) en niet van individuen 1
- Murphy vindt echter wel dat je een individuele verantwoordelijkheid hebt. Volgens hem moeten we ons billijk aandeel leveren om ongelijkheid in de wereld te verhelpen. Je moet jouw deel aan de gemeenschappelijke oplossing leveren, ongeacht of anderen dit ook doen. Dit is wat Murphy onder billijkheid verstaat. Zoals uit de discussie met Daphne blijkt, voelt Benjamin zich niet verantwoordelijk en doet hij op dit moment helemaal niets. Hij hoeft niet per se fairtradekoffie te kopen maar dat ontslaat hem niet van de plicht iets te doen 1

Opgave 2 Het kosmopolitisme van Amartya Sen

6 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat het volgens Cicero medemenselijk is dat de jonge Sen de zwaargewonde man helpt: de hulp van Sen aan de man levert geen nadeel voor hemzelf op 1
- een uitleg dat het volgens Cicero rechtvaardig is dat de jonge Sen de zwaargewonde man helpt: de jonge Sen kijkt niet weg als iemand schade wordt aangedaan, maar zorgt dat de man naar het ziekenhuis wordt gebracht en zo 'het zijne' krijgt 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Cicero is het geven van een glas water aan een gewonde man een kwestie van medemenselijkheid. Cicero meent dat we altijd medemenselijk dienen te zijn als het onszelf vrijwel geen nadeel oplevert. Een glaasje water inschenken is geen groot offer en daarom is het medemenselijk dat de jongen de man een glaasje water geeft 1
- Rechtvaardigheid betekent volgens Cicero 'ieder het zijne' en 'voldoen aan je verplichtingen'. Dat betekent dat je anderen niet actief mag schaden, maar ook dat je niet mag wegkijken als anderen schade wordt aangedaan. Hoewel er niet veel is dat hij kan doen, laat de jonge Sen niet na om de zwaargewonde man te helpen en hem 'het zijne' te geven: hij roept zijn vader om hulp en de gewonde man wordt naar het ziekenhuis gebracht 1

7 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van het voordeel van Sens capability-benadering ten opzichte van een lijst met universele grondrechten: de capability-benadering meet of levenskwaliteit ook praktisch verbeterd is 1
- een uitleg van het voordeel van Sens capability-benadering met zijn verwijzing naar King: werkelijk kunnen dineren in een restaurant is altijd een praktische verandering terwijl een theoretisch recht dat niet hoeft te zijn 1
- een uitleg van het verschil tussen de benadering van Sen en Nussbaum: Nussbaum leidt vanuit een liberale theorie over basisrechtvaardigheid een lijst met essentiële capabilities af. Sen hanteert geen lijst met essentiële capabilities 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- De capability-benadering van Sen is erg geschikt om twee situaties met elkaar te vergelijken en vast te stellen of er praktische verbetering is. De benadering die uitgaat van absolute universele grondrechten is minder geschikt om uit te maken of de situatie van mensen verbetert, omdat de toekenning van grondrechten niet in elk geval een verbetering van de levensomstandigheden betekent. De capability-benadering meet praktische positieve verandering, terwijl een lijst met universele grondrechten een meer theoretische, negatief geformuleerde vrijheid aangeeft

1
- Zo is er in het voorbeeld van Martin Luther King alleen ogenschijnlijk een verbetering van de onrechtvaardige scheiding tussen blanken en zwarten als zwarten alleen maar het theoretische recht krijgen om een restaurant te betreden waar ze vervolgens de rekening nooit kunnen betalen

1
- Nussbaum gaat uit van een universeel concept van menselijke waardigheid en verbindt dat met politiek liberalisme. Vandaaruit meent Nussbaum dat er een lijst met essentiële capabilities af te leiden valt. Sen beperkt zich niet tot één enkel concept over het goede leven en meent dat er best meerdere vormen van menselijke waardigheid mogelijk zijn. Om die reden hanteert hij geen lijst met essentiële capabilities

1

8 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argumentatie dat Kant rechtvaardigheid vooral opvat als 'niti': correctheid/zuivere procedures zijn belangrijk, onafhankelijk van onwenselijke gevolgen van gemaakte afspraken

1
- een argumentatie dat Smith rechtvaardigheid vooral opvat als 'nyaya': rechtvaardigheid hangt af van concrete economische en sociale omstandigheden

1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Zowel in zijn plichtethiek als in zijn ideeën over mondiale rechtvaardigheid huldigt Kant het standpunt dat de gevolgen van een correcte, rationele beslissing geen invloed mogen hebben op die beslissing. Volgens de plichtethiek moet je handelen volgens de categorische imperatief en je daarbij niet laten leiden door de concrete gevolgen van je handeling. Kant redeneert bijvoorbeeld vanuit de rechtvaardigheid van het principe van non-interventie, los van de concrete uitkomsten van deze afspraak. Dit sluit aan bij de beschrijving van 'niti' als correct gedrag 1
- Smith meent dat rechtvaardigheid afhangt van concrete economische en sociale omstandigheden; hij meent dat luxegoederen van vandaag, morgen een noodzakelijk goed kunnen zijn. Smith meent dat het ook van belang is of iemand eervol kan leven en geaccepteerd kan worden door zijn samenleving, niet alleen of iemand niet omkomt van de honger. Smith beoordeelt rechtvaardigheid daarmee vanuit de concrete uitkomsten van een regeling of handeling. Dit sluit aan bij 'nyaya' als een focus op de praktische uitwerking van een handeling 1

9 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argumentatie dat volgens de egalitaristen Bob de fluit moet krijgen om welvaartsverschillen te minimaliseren 1
- een argumentatie dat volgens de libertaristen Carla de fluit moet krijgen omdat eigendom en zelfwerkzaamheid van het individu niet ingeperkt mogen worden 1
- een argumentatie dat volgens de utilitaristen Anne de fluit moet krijgen omdat zowel zijzelf als haar omgeving het meeste plezier van de fluit heeft als zij die bespeelt 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Egalitaristen zouden de fluit aan Bob toekennen omdat hij ernaar streeft inkomens- en welvaartsverschillen tussen mensen te verkleinen 1
- Libertaristen zouden de fluit aan Carla toekennen om zelfwerkzaamheid en productiviteit te stimuleren of vanwege de bescherming van het particuliere leven en het absolute eigendom 1
- Utilitaristen zouden de fluit aan Anne toekennen. Anne heeft het meeste plezier van de fluit, en de andere leden van de gemeenschap hebben ook meer plezier van de fluit als die wordt toegekend aan iemand die erop kan spelen. Dit levert het grootste genot voor het grootste aantal mensen op 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

10 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg waardoor Rawls' sluier van onwetendheid leidt tot een theorie van rechtvaardigheid: de originele positie zorgt voor billijkheid 1
- een uitleg van Rawls' kritiek op het utilitarisme: een groter geluk voor meer mensen mag nooit de inperking van de burgerlijke vrijheid van een minderheid inhouden 1
- een uitleg dat Sen voorbeeld van de fluit een vorm van kritiek is op de theorie van Rawls: er is niet maar één redelijke oplossing voor het geschil, in de originele positie kunnen meerdere oplossingen als billijk beschouwd worden 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Rawls' theorie van rechtvaardigheid houdt in dat we door redelijk overleg achter een sluier van onwetendheid, dat wil zeggen een hypothetische toestand waarin we onze eigen belangen en situatie niet kennen, kunnen overleggen wat we als billijk zouden moeten beschouwen. Deze billijkheid is volgens Rawls rechtvaardig 1
- Rawls' rechtvaardigheid ontstaat vanuit de positie waarin iedereen gelijk is door de sluier van onwetendheid. In die positie is iedereen gelijkwaardig en in een rechtvaardige samenleving is het vrije burgerschap niet onderhandelbaar. Vanuit het utilitarisme echter, zou een beperking van het burgerschap van sommigen een voordeel voor velen kunnen betekenen. Dat is volgens Rawls nooit billijk 1
- Sen formuleert met het voorbeeld van de fluit de kritiek op Rawls dat er meerdere vormen van billijkheid denkbaar zijn en dat de sluier van onwetendheid dus helemaal geen onenigheid of discussie over billijkheid voorkomt 1

Opmerking

Aan een argumentatie dat Rawls' verschilprincipe kritiek is op het utilitarisme, waarin het lot van de minstbedeelden kan worden opgeofferd voor een groter totaal geluk, kan een scorepunt worden toegekend.

11 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat het kosmopolitisme geen basis voor Europese politiek kan zijn: Walzers antropologische vooronderstelling is dat mensen deel uitmaken van een herkenbare groep waaraan ze hun identiteit en zelfrespect ontlenuen 1
- een uitleg van Walzers bezwaar tegen de gedwongen bezuinigingen in Griekenland: de verdeling van sociale goederen is uiteindelijk een zaak van de Grieken zelf 1
- een argumentatie met de opvattingen van Sen en Walzer of nationalisme leidt tot minder mondiale rechtvaardigheid 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Walzer kan politiek alleen gelegitimeerd zijn aan de hand van gedeelde symbolen en referentiekaders. Walzer is een communitarist en hij gelooft dat mensen hun identiteit en zelfrespect ontleen aan de groep waartoe ze behoren. De enig denkbare basis voor Europese politiek is het gevoel Europeaan te zijn en verbondenheid te voelen met Europese symbolen. Dit past niet bij het kosmopolitisme, dat meent dat identificatie met een groep niet nodig is 1
- Walzer zou bezwaar maken tegen de door de EU opgelegde bezuinigingen omdat hij meent dat de verdeling van sociale goederen, zoals de staatbedrijven en de ambtenarensalarissen, een zaak is van de Grieken zelf. Het is zijn opvatting dat het niet rechtvaardig is wanneer een volk niet zelf over deze verdeling mag beschikken 1
- Ik geloof niet dat nationalisme noodzakelijkerwijs leidt tot minder mondiale rechtvaardigheid, zoals Sen beweert. Hij meent dat mensen uiteindelijk altijd in staat zijn om begrip voor elkaar op te brengen en dat we dat daarom moeten blijven proberen. Sen meent dat een nationale identificatie onderling begrip in de weg staat en tot botsing leidt. Ik ben het echter eens met Walzer dat mensen zich zonder een nationale identificatie en een nationaal groepsgevoel veel minder gedisciplineerd gedragen en geen gezag accepteren. Ik denk daarom dat juist het kosmopolitisme van Sen tot meer chaos en zo tot minder rechtvaardigheid in de wereld zou leiden 1

of

- Ik ben het met Sen eens dat nationalisme uiteindelijk alleen maar tot meer ellende leidt. Mensen zijn heel goed in staat om zich te verzetten tegen de verleiding om zich te laten opsluiten in slechts één nationale (of religieuze) identiteit. Walzer heeft gelijk dat veel mensen hun identiteit aan hun gemeenschap ontleen, maar ik denk dat dit eigenlijk een slechte zaak is. Als we ons er meer van bewust zouden zijn dat er mensen in Griekenland zijn met wie we meer overeenkomsten hebben dan met onze eigen buurman of buurvrouw, zouden we ons minder snel door nationalistische politici laten opjutten tegen groepen mensen. Ik geloof daarom dat een wereld zonder nationalisme weerbaarder wordt tegen de onredelijke driften van de mens en tot meer dialoog zal leiden 1

Opmerking

Aan een juiste argumentatie waarin beide opvattingen van Walzer en Sen worden weerlegd dan wel bevestigd kan ook een scorepunt worden toegekend.

Opgave 3 De kledingindustrie van Bangladesh

12 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg met het gedrag van Begums baas dat volgens Cicero onrechtvaardig gedrag vaak voortkomt uit hebzucht: omdat Begums baas een grote bestelling niet wil mislopen heeft hij geen oog voor het instortingsgevaar.

voorbeeld van een goed antwoord:

Volgens Cicero komt onrechtvaardig gedrag vaak voort uit hebzucht om iets te bemachtigen waarnaar men verlangt. Het gedrag van Begums baas is onrechtvaardig: hij vreest een bestelling mis te lopen als die niet direct geleverd wordt. Daarom moeten de naaisters toch werken in het instortende gebouw. Hij wil duidelijk geld verdienen met die order en handelt dus uit hebzucht. Het gevaar dat hij had kunnen afwenden (de fabriek ontruimen zoals bij het bankfiliaal) laat hij gebeuren en dus handelt hij onrechtvaardig.

13 maximumscore 4

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van de twee vergissingen die Walzer onderscheidt bij het tot stand komen van lokale distributieve rechtvaardigheid (per juist deelantwoord een scorepunt toekennen): 2
 - De vergissing dat de verdeling van sociale goederen niet zo breed wordt gedragen als de lokale elites doen voorkomen.
 - De vergissing dat een hoog gewaardeerd goed wordt gebruikt om een ander goed in bezit te nemen.
- een uitleg dat deze twee vergissingen van toepassing zijn op de situatie in de kledingindustrie van Bangladesh (per juist deelantwoord een scorepunt toekennen): 2
 - De onderdrukking van de kritiek van de kledingarbeiders laat zien dat de kledingarbeiders zelf niet instemmen met het uitblijven van overheidscontroles op de veiligheid van kledingfabrieken.
 - De rijkdom van de fabriekseigenaren geeft hun politieke macht waarvan ze zelf profiteren.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Walzer kan lokale distributieve rechtvaardigheid alleen maar tot stand komen indien deze wordt gedragen door de mensen over wie de verdeling gaat. Hierbij kan de vergissing optreden dat de elites het doen voorkomen alsof een bepaalde verdeling breed wordt gedragen terwijl het eventuele verzet daartegen wordt onderdrukt of onzichtbaar is.

Hierbij kan bovendien de vergissing optreden dat een hooggewaardeerd sociaal goed zoals marktsucces wordt gebruikt om een ander goed zoals macht in bezit te nemen

2

- Beide vergissingen zijn van toepassing op de kledingindustrie van Bangladesh. De onderdrukking van de kritiek op de onveiligheid in de fabrieken en het uitblijven van controles door de overheid, laten zien dat de kledingarbeiders allerminst instemmen met hun situatie en met het feit dat veiligheidsvoorschriften niet worden nageleefd. Bovendien laat de belangenverstrengeling in de kledingindustrie van Bangladesh zien dat een hoog gewaardeerd goed als eigenaar zijn van een kledingfabriek en zodoende leven in rijkdom, gebruikt wordt om andere sociale goederen te vergaren zoals politieke macht. Hiervan profiteren alleen de fabriekseigenaren

2

14 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van Singers veroordeling van een volg-de-massa-ethiek: het gedrag van de massa ontslaat iemand niet van de morele plicht om te helpen zoveel hij kan
- een weergave van Singers utilitaristische argument: de weigering tot het geven van geld heeft tot gevolg dat er een mens in nood sterft

1

1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Singer veroordeelt een volg-de-massa-ethiek, waarbij je jezelf ontslaat van je morele plicht tot helpen omdat anderen ook niet helpen. Het is ieders morele plicht om een eerlijk deel van zijn eigen inkomen af te staan voor de bestrijding van armoede, ongeacht wat anderen doen
- Singers utilitaristische argument luidt dat de weigering tot het geven van geld tot gevolg heeft dat er een mens in nood sterft. Het gaat Singer om de gevolgen van een handeling. En het niet geven van hulp kan een mensenleven kosten

1

1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

15 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat uit Ploumens uitspraken in tekst 6 blijkt dat zij handelt vanuit het beeld van de global village: zij spreekt over gezamenlijke plicht/niet naar elkaar mogen blijven wijzen 1
- een argumentatie dat Deatons uitspraak in tekst 7 het beeld van de global village bestrijdt: burgers moeten hun overheid zelf dwingen tot het leveren van diensten 1
- een argumentatie dat Deatons uitspraak in tekst 7 het beeld van de reddingsboot bestrijdt: Het is niet zo dat we niks kunnen doen/Laat de Wereldbank haar kennis delen/Ik denk dat veel landen vooral gebaat zijn bij goed advies 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Het beeld van de wereld als een mondiaal dorp gaat uit van de lotsverbondenheid van alle wereldburgers, hetgeen de plicht tot hulp met zich meedraagt. De uitspraken van Liliane Ploumen in tekst 6 dat het een gezamenlijke plicht betreft om het straatarme Bangladesh te helpen en niet naar elkaar te blijven wijzen als het gaat om de veiligheid van degenen die voor ons spijkerbroeken en T-shirts maken, wijzen erop dat Ploumen ervan uitgaat dat er een lotsverbondenheid bestaat tussen 'ons' en Bangladesh en dat wij de plicht hebben om te helpen 1
- Deaton bestrijdt in tekst 7 dit beeld van de global village door te stellen dat overheden door hun burgers zelf gedwongen moeten worden tot het leveren van diensten. Kennelijk ziet hij het niet als een kosmopolitische plicht om arme landen te helpen, want van bovenaf van alles opleggen creëert volgens hem nog geen functionerend systeem van onderwijs, zorg, politie, justitie of infrastructuur 1
- Deaton bestrijdt in tekst 7 bovendien het beeld van de reddingsboot, dat ervan uitgaat dat rijken in een reddingsboot zitten waarin ze onmogelijk alle armen die in het water om hulp roepen, kunnen opnemen, omdat ze anders zullen zinken. Deaton bestrijdt dit beeld door op te merken dat het niet zo is dat we niks kunnen doen, zoals het beeld van de reddingsboot suggereert. Volgens hem kunnen advies en delen van kennis wel degelijk iets uitrichten 1

16 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat Kants kritiek op het kolonialisme opgevat kan worden als kritiek op de tragedie van de meent: het onrechtmatig toe-eigenen van landen tijdens het kolonialisme laat zien dat de verschillen tussen rijk en arm niet altijd hebben bestaan zoals Hardin beweert 1
- een argumentatie dat Kants plichtethiek de tragedie van de meent zou oplossen met de categorische imperatief in plaats van door te redeneren vanuit persoonlijk eigenbelang 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- De metafoor van de tragedie van de meent houdt geen rekening met de oorsprong van armoede. Volgens Hardin heeft de ongelijke verdeling tussen rijk en arm altijd bestaan. Volgens Kant is de verdeling van welvaart echter gelegen in het kolonialisme, waarin landen met geweld werden toegeëigend zonder dat er rekening werd gehouden met de oorspronkelijke inwoners. Dit sluit aan bij het kritiekpunt op de tragedie van de meent dat de verdeling van arm en rijk helemaal niet altijd al heeft bestaan 1
- Vanuit Kants plichtethiek is het moreel onjuist dat de tragedie van de meent verloopt zoals Hardin beweert. Volgens Kant moet iedere mens handelen vanuit de categorische imperatief. Iedere mens kan vanuit redelijke overwegingen vaststellen dat je een ander niet moet aandoen wat je niet wil dat jou wordt aangedaan. Volgens deze plicht is het in niemands belang, en ook niet in het eigen belang, om de kuddes op de meent uit te breiden en op overbegrazing af te stevenen, noch om anderen van hun land te beroven 1

5 Inzenden scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per examinerator in het programma WOLF. Zend de gegevens uiterlijk op 23 juni naar Cito.

6 Bronvermeldingen

tekst 1	naar: www.televizier.nl
tekst 2	naar: Bloed, zweet en luxeproblemen, BNN, seizoen 1, aflevering 4, 2012
tekst 3	naar: Bloed, zweet en luxeproblemen, BNN, seizoen 1, aflevering 4, 2012
tekst 4	naar: Amartya Sen, Het idee van rechtvaardigheid, Lemniscaat 2013
tekst 5	naar: De krochten van de Bengaalse textielindustrie, in: De Groene Amsterdammer, jaargang 137, nummer 26, juni 2013
tekst 6	naar: rijksoverheid.nl - regering/bewindspersonen/liliane-ploumen/nieuws
tekst 7	naar: Goed doen pakt verkeerd uit, de Volkskrant, zaterdag 5 oktober 2013